

**ΑΠΟΛΥΤΗΡΙΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ Γ' ΛΥΚΕΙΟΥ
ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΘΕΩΡΗΤΙΚΗΣ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ**

ΟΙ ΛΥΣΕΙΣ ΤΩΝ ΘΕΜΑΤΩΝ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΚΑΘΗΓΗΤΕΣ

Κύριο ΚΩΝΣΤΑΝΤΑΚΗ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟ

Κυρία ΦΟΥΝΤΟΥΛΗ ΑΓΓΕΛΙΚΗ

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ: ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΑΜΑΡΓΙΑΝΑΚΗΣ

www.orionidef.gr

ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΗΘΙΚΑ ΝΙΚΟΜΑΧΕΙΑ

Α. ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Επειδή η αρετή είναι δύο ειδών, η μεν διανοητική και η άλλη ηθική, η μεν διανοητική ως προς το μεγαλύτερο μέρος της γεννιέται και αυξάνεται από τη διδασκαλία, γι' αυτό χρειάζεται εμπειρία και χρόνο, ενώ η ηθική είναι αποτέλεσμα εθισμού απ' όπου απέκτησε και το όνομά της, το οποίο λίγο μόνο παρεκκλίνει από το έθος. Από αυτά είναι και φανερό ότι καμία από τις ηθικές αρετές δεν υπάρχει σε μας εκ φύσεως. Γιατί κανένα από όσα υπάρχουν εκ φύσεως δεν μπορεί να αποκτήσει άλλη συνήθεια, όπως για παράδειγμα η πέτρα που πέφτει εκ φύσεως κάτω, δε θα μπορούσε να συνηθίσει να πηγαίνει προς τα πάνω, ακόμη κι αν κάποιος προσπαθήσει να τη συνηθίσει σε αυτό, ρίχνοντάς την προς τα πάνω χιλιάδες φορές, ούτε η φωτιά (μπορεί να συνηθίσει να πηγαίνει) προς τα κάτω, ούτε κανένα άλλο από τα πράγματα που γεννιούνται από τη φύση με μια ορισμένη ιδιότητα, θα μπορούσε να συνηθίσει να συμπεριφέρεται διαφορετικά. Επομένως, οι (ηθικές) αρετές δεν υπάρχουν μέσα μας ούτε εκ φύσεως και ούτε ενάντια στη φύση, αλλά είναι στη φύση μας να τις δεχόμαστε και να τελειοποιούμαστε σε αυτές μέσω του εθισμού.

Β1. Στην πρώτη παράγραφο ο Αριστοτέλης διατυπώνει τις απόψεις του για τη γένεση της ηθικής αρετής. Σύμφωνα με το φιλόσοφο, οι ηθικές αρετές δεν υπάρχουν στον άνθρωπο εκ φύσεως, ούτε όμως η ύπαρξή τους αντίκειται στη ανθρώπινη φύση («ούτ' ἄρα φύσει ... ἀρεταί»). Αυτό που σίγουρα υπάρχει εκ φύσεως στον άνθρωπο δεν είναι παρά η δυνατότητα

να δεχθεί τις ηθικές αρετές («πεφυκόσι μὲν ἡμῖν... αὐτάς»). Ο Αριστοτέλης, ως φυσικός φιλόσοφος, γνωρίζει ότι τίποτα δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί πέρα από την επικράτεια της φύσης. Η φύση λοιπόν έχει προικίσει τον άνθρωπο να δεχτεί την αρετή, αυτό όμως δε σημαίνει ότι θα την αποκτήσει αυτομάτως: η απόκτησή της θα επιτευχθεί μέσω του «ἔθους», μέσω, δηλαδή, της συνήθειας, του εθισμού σε ηθικές πράξεις («τελειούμενοις δὲ διὰ τοῦ ἔθους»). Οι ηθικές αρετές εφόσον είναι συνδεδεμένες με το ἔθος απευθύνονται αποκλειστικά στον άνθρωπο, γιατί εξαρτάται άμεσα από αυτόν αν επιθυμεί να εθιστεί σε έναν συγκεκριμένο τρόπο συμπεριφοράς ή όχι προκειμένου να τις αποκτήσει. Μονάχα η συνεχής άσκηση, ο εθισμός στην ηθική πράξη μπορεί να καταστήσει τον άνθρωπο ενάρετο. Με αυτήν την άποψη συμφωνούσαν τόσο οι σοφιστές όσο και ο Πλάτωνας.

Αντίθετα, στο απόσπασμα από την «Αντιγόνη» του Σοφοκλή, η κεντρική ηρωίδα προτρέπει την αδελφή της, Ισμήνη, να αποδείξει τη γενναιότητά της έτσι ώστε να φανεί αντάξια της ευγενικής καταγωγής της. Τα λόγια της Αντιγόνης απηχούν με ακρίβεια την αριστοκρατική αντίληψη σύμφωνα με την οποία η αρετή ήταν εκ φύσεως κτήμα των ανθρώπων εκείνων που κατάγονταν από αριστοκρατική γενιά. Ο Αριστοτέλης, με τη διδασκαλία του για την «ἐξ ἔθους» γένεση της αρετής, απορρίπτει εδώ την αριστοκρατική θέση ότι η αρετή είναι δώρο της φύσης, που τελεσίδικα δίνεται ή όχι από τη γέννησή του στον άνθρωπο.

B2. Στην παράγραφο αυτή ο Αριστοτέλης αποδεικνύει εκ νέου ότι καμία από τις ηθικές αρετές δεν υπάρχει στον άνθρωπο εκ φύσεως. Για να ενισχύσει τη βασική του αυτή θέση, θα στηριχτεί στη χρονική σχέση «δυνάμεων» και «ενεργειών». Είναι θεμελιώδης στη φιλοσοφία του Αριστοτέλη η διάκριση – συχνά αντιθετική – των εννοιών «δύναμις» και «ἐνέργεια». «Δύναμις» είναι η δυνατότητα που έχει ένα πράγμα ή ένα ον να γίνει ή να κάνει κάτι, ενώ η «ἐνέργεια» είναι η πραγμάτωση αυτής της δυνατότητας. Γενικά ο Αριστοτέλης θεωρεί ότι η δεύτερη έχει μεγαλύτερη αξία από την πρώτη. Εδώ συνδέει «τὰς δυνάμεις» με το «πρότερον» και «τὰς ἐνεργείας» με το «ὑστερον», εννοώντας ότι «αἱ δυνάμεις» έχουν χρονική μόνο προτεραιότητα έναντι «τῶν ἐνεργειῶν», όσον αφορά στα φυσικά χαρακτηριστικά του ανθρώπου.

Στη συγκεκριμένη παράγραφο ο Αριστοτέλης αναφερόμενος στα φυσικά χαρακτηριστικά του ανθρώπου («ὅσα μὲν φύσει ἡμῖν παραγίνεται») παρατηρεί ότι σε αυτά προηγείται από χρονική άποψη η «δύναμις» και έπεται η «ἐνέργεια». Δηλαδή, πρώτα βρισκόμαστε εφοδιασμένοι με τις δυνατότητες (δύναμις) και έπειτα επιτελούμε τις αντίστοιχες λειτουργίες (ἐνέργεια). Η χρονική προτεραιότητα των δυνάμεων γίνεται σαφής στο παράδειγμα των αισθήσεων, οι οποίες βεβαίως αποτελούν φυσικό χαρακτηριστικό του ανθρώπου. Πρώτα

δηλαδή είμαστε εφοδιασμένοι με τα αισθητήρια όργανα της όρασης και της ακοής και έπειτα βλέπουμε και ακούμε αντίστοιχα. Ο Αριστοτέλης χρησιμοποιεί το επιχείρημα αυτό για να αποδείξει ότι τα ηθικά μας χαρακτηριστικά δεν είναι φυσικά χαρακτηριστικά, δηλαδή δεν υπάρχουν εκ φύσεως, διότι στα ηθικά χαρακτηριστικά δεν προηγείται η «δύναμις» από την «ενέργεια». Αυτό που συμβαίνει στα ηθικά χαρακτηριστικά συμβαίνει ανάλογα και στις τέχνες. Δηλαδή, δεν υπάρχει εξαρχής (δύναμις) η γνώση κάποια τέχνης, ώστε να γίνεται έπειτα η εφαρμογή της (ένέργεια). Αντίθετα, κατά τον Αριστοτέλη αυτά που πρέπει να κάνουν οι τεχνίτες αφού τα μάθουν, τελικά τα μαθαίνουν κάνοντάς τα (ἄ γαρ δεῖ ... μανθάνομεν). Η μετοχή «ποιούντες», στον ενεστώτα, δείχνει ότι παράλληλα με τις ενέργειες αποκτάται σταδιακά η γνώση· επομένως η γνώση των τεχνών είναι αποτέλεσμα των ενεργειών. Όπως έχει ήδη πει ο Αριστοτέλης, με τον ίδιο τρόπο γίνεται η σταδιακή απόκτηση των αρετών δηλαδή είναι αποτέλεσμα των ενεργειών (τας δ' ἀρετάς λαμβάνομεν ... τεχνῶν). Έτσι λοιπόν, όπως υποστηρίζει ο Αριστοτέλης, οι άνθρωποι γίνονται δίκαιοι πράττοντας δίκαιες πράξεις, συγκρατημένοι πράττοντας συγκρατημένες πράξεις και γενναίοι πράττοντας γενναίες πράξεις.

B3. Η απάντηση βρίσκεται στη σελίδα 140 του σχολικού βιβλίου και συγκεκριμένα στο απόσπασμα «Η σημασία της Ακαδημίας βρίσκεται ... τέτοια ήταν κατά βάση η ψυχοσύνθεση του Πλάτωνα».

B4. φέρεσθαι: φορείο, διαφορά.

δέξασθαι: δεκτικός, δοχείο.

τελειούμενοι: τέλειος, τελεολογικός.

κομιζόμεθα: κόμιστρο, διακομιδή.

ιδεῖν: ιδέα, οπτικός.

ΑΔΙΔΑΚΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Μετάφραση

Και αφού εισέβαλαν οι Αργεῖοι το ίδιο χρονικό διάστημα στη Φλειασία και αφού έπεσαν σε ενέδρα εξολοθρεύτηκαν και από τους Φλειασίους και από τους δικούς τους εξόριστους περίπου /μέχρι ογδόντα (άτομα). Και οι Αθηναῖοι από την Πύλο πήραν πολλή λεία (λάφυρα) των Λακεδαιμονίων· και οι Λακεδαιμόνιοι δεν τους πολέμουσαν κατά κανέναν τρόπο αφού εγκαταλείψουν (εγκαταλείποντας) τη συνθήκη ειρήνης, αλλά διακήρυξαν, αν κάποιος σε αυτούς (στην πόλη τους /την παράταξή τους) θέλει, να ληστεύει τους Αθηναίους. Και οι Κορίνθιοι πολέμησαν τους Αθηναίους εξαιτίας κάποιων δικών τους (ιδιαίτερων) διαφορών· ενώ οι άλλοι Πελοποννήσιοι παρέμεναν αδρανείς. Και οι Μήλιοι κυρίευσαν το

μέρος από το περιτείχισμα των Αθηναίων που βρισκόταν προς την αγορά, αφού επιτέθηκαν νύχτα, και σκότωσαν άνδρες και αφού εξασφάλισαν και σιτάρι και όσα περισσότερα χρήσιμα (πράγματα) μπορούσαν, αφού αναχώρησαν, έμεναν αδρανείς.

Γ1.α. ἔλαβον → εἰληφέναι
ἐπολέμουν → πολέμησον
ἐκήρυξαν → κηρύξοι
εἶλον → αἰρήσθε
προσβαλόντες → προσέβαλες

Γ1.β. φυγάδων → φυγάδι
πολλήν → πολύ
σπονδάς → σπονδήν
τινῶν → τινάς
περιτειχίσματος → περιτειχισμάτων

Γ2.α. ὑπό Φλειασίων: ποιητικό αίτιο στο ρήμα διεφθάρησαν.
δι' αὐτό: εμπρόθετος επιρρηματικός προσδιορισμός της αιτίας (αναγκαστικό αίτιο) στη μετοχή ἀφέντες.
αὐτοῖς: αντικείμενο στο ρήμα ἐπολέμουν.
ιδίων: επιθετικός προσδιορισμός (ονοματικός, ομοιόπτωτος προσδιορισμός) στη λέξη διαφορῶν.
νυκτός: γενική του χρόνου (επιρρηματικός προσδιορισμός) στη μετοχή προσβαλόντες.
ἀναχωρήσαντες: συνημμένη χρονική μετοχή (επιρρηματικός προσδιορισμός του χρόνου) στο ρήμα ἡσύχαζον.

Γ2.β. Οὗτοι ἔλεγον (καί) τοὺς ἐκ τῆς Πύλου Αθηναίους Λακεδαιμονίων πολλήν λείαν λαβεῖν.